

Європейські стандарти тележурналістики: огляд наукових та практичних надбань

У роботі здійснюється огляд найбільш значущих європейських концептів стандартів теленовин, аналізуються наукові та практичні набуток щодо розв'язання питання їх утвердження на українському телебаченні.

Ключові слова: теленовини, європейські стандарти тележурналістики, правила інформаційного мовлення, принцип, норми інформаційного мовлення.

Стандарти тележурналістики, їх формування та змістовний розвиток перебувають у центрі уваги наукових досліджень, систематичного діалогу практиків та викладачів журналістської майстерності. До питання європейських стандартів теленовин та їх утвердження в українському інформаційному середовищі в епоху нової української журналістики звертаються дедалі більше науковців та практиків.

Метою цієї статті є огляд найбільш значущих концептів стандартів, або сучасних актуалізованих правил тележурналістики в цілому, теленовин зокрема.

Тема стандартів журналістики загалом та теленовинної зокрема є актуальною, однак ступінь її розробки є недостатній. Так, частково ця тема досліджується у роботах Л. Агапової, Е. Багерстама, Л. Байєра, Є. Вартанової, С. Виноградової, В. Іванова, В. Качкана, С. Квіта, І. Куляса, І. Машенка, А. Москаленка, М. Недопитанського, М. Присяжнюка, В. Різуна, М. Стівенса, В. Соколова, Д. Теленкова, О. Чекмишева, А. Яковця.

Стандарти журналістики як наукова проблема знайшли своє дослідження в дисертаційних роботах В. Євдокимової, Г. Любимової, Б. Потятиника, В. Сидорова, М. Станевої, О. Шатуновського.

Мовний аспект стандартів тележурналістики досліджували такі українські теоретики, як В. Гоян [1, 2], В. Дончик [3], Ю. Єлісовенко [4], С. Караванський, В. Лизанчук, Н. Нікітіна, А. Погрібний, О. Пономарів [5], О. Сербенська, Л. Федорчук [6; 7], Ю. Шаповал [8].

Вивченням питання стандартів журналістики як важливого складника підготовки журналістських кадрів займався й автор навчальних посібників, а також низки наукових статей і публікацій, присвячених теорії та практиці журналістської педагогіки, ораторського мистецтва та телевізійної журналістики Ю. Єлісовенко. Зокрема у навчально-методичному посібнику «Журналістська педагогіка в контексті Болонського процесу» в одній зі статей науковець у співавторстві з М. Нагорняк досліджує професіограму сучасного журналіста, його особистісно-професійну модель. Дослідник робить висновок, що журналіст зобов'язаний продукувати об'єктивну, оперативну, точну інформацію. «Саме така журналістика дозволить створити високоякіс-

не суспільне мовлення для українських громадян, бо забезпечити їх об'єктивною, повною, точною та високоякісною інформацією зможуть лише моральні авторитети та професіонали своєї справи» [9, 240].

Однак на сьогодні не існує єдиного наукового погляду щодо розуміння поняття європейських стандартів тележурналістики, як не існує практичного уніфікованого підходу щодо впровадження стандартів на українському медійному телеринку.

Новизна наукової роботи полягає у спробі з'ясувати основні підходи до тлумачення та використання поняття стандарти теленовин у науковому обігу, а також, щоб оптимізувати процес подальшого впровадження та використання європейських стандартів журналістики у практичній сфері, ми спробували проаналізувати праці, які отримали визнання серед практиків та науковців у сфері тележурналістики і в яких особливу увагу приділено зазначеному науковому питанню.

Загальні стандарти журналістики є чинними як у європейському, так і в українському телевізійному мовленні. Однак вони набувають своїх особливих національних рис залежно від географічних, політичних та ментальних чинників. На сьогодні не існує жодного єдиного і обов'язкового для всіх журналістських редакцій посібника, у якому було б узагальнено та виведено принципи та стандарти тележурналістики. Такі праці відрізняються одна від одної рівнем теоретичного і практичного обґрунтування, сфери застосування (телебачення, радіо, інтернет-ЗМІ, друковані видання), мовою подачі та територіальним характером (європейські, українські праці).

В основі телевізійних стандартів – професійні, суто спеціальні стандарти журналістики, які з певними відмінностями та доповненнями полягають у оперативності, достовірності (посилання на джерело), точності, повноті інформації, представленні фактів, балансі думок і точок зору, відокремленні фактів від коментарів. Дотримання саме цих норм, принципів вказують на сутність новин, вирізняють їх з-поміж інших інформаційних продуктів, таких, як белетристика чи пропаганда [10, 7].

Ряд науковців розглядають питання теленовин, дотримання їх стандартів та принципів як мані-

пулятивну технологію. Так, різні аспекти цього питання вивчали зарубіжні та українські дослідники Е. Багіров, В. Іванов, С. Кара-Мурза, Е. Кондратьєв, Б. Кретов, Ю. Кувшинов, О. Кушніров, Н. Лігачова [11], А. Моль, М. Присяжнюк, Х. Процак, В. Різун, С. Смирнов [12], Р. Харріс, С. Черненко, Г. Шіллер.

Дослідники класифікують прийоми маніпулятивних технологій на телебаченні загалом і теленовин зокрема. Так, Г. Шіллер пише, що за винятком зовсім невеликої вибраної частини населення, яка знає, що їй потрібно, і тому може скористатися масовим потоком інформації, більшість людей потрапляють до інформаційної пастки, яка не залишає можливості вибору [13, 278].

М. Присяжнюк зазначає, що фактично фабрикуючи повідомлення, що спотворюють реальну соціальну дійсність, ЗМІ намагаються маніпулювати масовою свідомістю [14, 22–23]. З цим твердженням важко не погодитись, адже завданням журналіста, безсумнівно, є правдиве відображення реальної дійсності, а не її віртуальне спотворення.

За словами Б. Кретьова, виконуючи різноманітні функції, такі як: інформування населення про події, що відбуваються в країні та світі; функції освіти та соціалізації; реклами; розваг; наукового і культурного просвітництва – вони (медіа) водночас тим самим почали навмисно фабрикувати повідомлення, що змінюють реальну соціальну дійсність, і з тим чи іншим успіхом стали намагатися маніпулювати масовою свідомістю [15, 101–115].

Окремо в контексті стандартів теленовин досліджені актуальні питання верстки випуску новин. Одними з перших праць, які стосуються питання верстки новин та її ролі, були дослідження М. Маккомбса і Д. Шоу, Д. Маккуела і С. Віндала, Дж. Т. Макнеллі, Дж. Р. Фанкхаузера і Е. Шоу та ін. Їхня головна ідея полягає в тому, що значення суспільної (частіше – політичної) події у свідомості реципієнта стійко пов'язане з особливостями подавання сюжетів про них у теленовинах. Зокрема ця проблема входить в теорію медійної настановчості, яка сформувалась в останню чверть ХХ століття.

Варто виділити праці Т. Федорів «Випуск теленовин: головні інструменти верстки» [16] та Д. Теленкова «Особливості телевізійної верстки новин» [17]. Так, Т. Федорів аналізує питання верстки телевізійних новин, посилаючись на праці закордонних авторів та дає визначення цього поняття. Терміном «верстка» зазвичай описують, яким чином мас-медіа встановлюють порядок важливості тих чи тих тем і подій, розташовуючи їх у програмах новин. Верстка позначає контекст, в якому відбувається передача повідомлення, встановлює термінологію, за допомогою якої згадують про подію, і обмежує рівень обговорення події. Проблеми верстки («формування порядку денного»), пише

автор, у теорії масової комунікації вивчають більше в аспекті впливу на зміни у свідомості реципієнтів. Важливий внесок у розвиток теорії верстки зробили праці М. Маккомбса (1972) і Д. Шоу (1976), які першими заявили, що з інформаційних програм на телебаченні аудиторія не просто дізнається про новини, вона з'ясовує для себе важливість тієї чи тієї події. На прикладі висвітлення виборів у ЗМК вони довели, що, показуючи порізно кожного кандидата (у різній послідовності, з різною тривалістю, частотою тощо), теленовини формують у свідомості глядача «порядок денний» виборів. (Саме тому термін «верстка» в англійську мову увійшов як «порядок денний» – agenda-setting). Маккомбс і Шоу висунули гіпотезу, що ЗМК не можуть нав'язати своїй аудиторії конкретну точку зору, проте вони можуть примусити аудиторію вважати одні проблеми більш важливими, інші – менш. Порядок розташування сюжетів у програмі за ступенем значущості визначає їхню ієрархію в уявленнях аудиторії, тобто вибудовує події у свідомості реципієнтів. Їхня модель agenda-setting стала однією з провідних у теорії масової комунікації [16].

У роботах російської дослідниці Л. Агапової стандарт збалансованості розглядається в аспекті рівномірної кількості позитивної і негативної інформації. Авторка зазначає, що за будь-яких обставин обставин, тобто яка б негативна інформація не повідомлялася у випуску новин, аудиторії необхідно запропонувати хоча б «світло в кінці тунелю» [18, 16].

Питання стандартів дуже детально описано в колективній праці «Засади редакційної політики інформаційних редакцій «Суспільного (громадського) мовлення» [19]. Підготовлено проект робочою групою з розробки редакційних принципів суспільних телерадіомовників у рамках коаліції громадських організацій «Суспільне мовлення». Авторами виступили досвідчені практики та теоретики телемовлення С. Дацюк, Ю. Жмакіна, В. Коваленко, Д. Крикун, І. Куляс, К. Лебедева, Н. Лігачова, О. Чекмишев, І. Чемерис. Попри те що йдеться про громадське мовлення, увага акцентується саме на стандартах, запозичених із західного досвіду та тих, які варто впроваджувати на українському телебаченні. Фактично ця праця покликана сприяти закріпленню на українському ґрунті європейських здобутків.

Деякі дослідники професійні стандарти розглядають у неподільному зв'язку з етичними правилами та нормами. Як зазначає фінський дослідник Ларс Брун, професійні етичні принципи мають свою ієрархію цінностей, відмінну від загальноприйнятої, про що свідчить аналіз професійних етичних кодексів журналіста, який був проведений науковцем. Ієрархія професійних етичних принципів журналіста розглядалася також Г. В. Лазутіною [20, 26].

Авторка праці «Іміджеві імперативи українського телебачення» М. Андрущенко звертає увагу на те, як впливають теленовини, стандарти їх виробництва та подачі на загальний імідж каналу. Авторка пише, що залежно від стандартів теленовин на каналах, їх суспільно-політичної орієнтації може змінитися імідж каналу, його рейтинги та інші показники. Дослідниця робить огляд інформаційних телепрограм різних каналів у різний період розвитку, визначає їх тенденції та наслідки цих тенденцій [21, 167].

Окрім того, у розділі монографії «Імідж телеведучого» зосереджується увага на стандартах та вимогах до особи телеведучого і ведучого випусків теленовин зокрема. Так, дослідниця показує українські традиції формування образу телеведучого, порівнює їх із європейськими закономірностями. Це питання вивчала також Л. Федорчук у своїй праці «Ведучий інформаційних програм на українському ТБ: особливості діалогу з глядачем» [6, 120–121].

Анатолій Яковець у своїй праці «Телевізійна журналістика» пише про те, що українська школа тележурналістики тяжіє до європейської. Питання стандартів виготовлення та випуску теленовин автор подає в кількох розділах, серед яких «Інформаційні програми на телебаченні» (тут описано стандарти і методи викладу телевізійних новин; виклад новин на одну тему; виклад новин за допомогою цитування; виклад новин за формулою Поля Байта) та «Діяльність інформаційної служби телевізійних новин» (детально описано модель британських телевізійних новин») [22, 24].

У рамках проекту «Підвищення ролі ЗМІ в моніторингу владних програм», що стартував під егідою Британської Ради у 2006 році, у підсумковому виданні «Журналістам от журналистов» автори приділяють особливу увагу стандартам у новинній журналістиці [23]. У цій роботі розглядається питання новини, як поняття. Автори зазначають, що новиною можна називати те, що відповідає правилу 5-W-H (What? Where? When? Who? Why? and How?) тобто «Що? Де? Коли? Хто? Чому і Як?». Всі новини повинні надавати змістовні відповіді на всі ці запитання, їх зазвичай розділяють на термінові (hard) і нетермінові (soft).

У квітні 2012 року відбулася наукова конференція на тему «Професійні стандарти соціальної комунікації» за участі сучасних українських медіаекспертів, теоретиків і практиків. Науковці обговорювали питання дотримання професійних стандартів журналістів за умов наявності/відсутності свободи слова в Україні [24].

Посібник одного з найвідоміших і досвідчених репортерів Швеції Еріха Фіхтелюса «Десять заповідей журналістики» ґрунтується на практичному досвіді шведських теле- та радіокомпаній. У цій праці [25, 159–163] також дуже детально розглядаються стандарти роботи журналіста в радіо- та

телеєфірі. Зокрема автор виділяє стандарт незаангажованості, нейтральності, точності та відокремлення фактів від коментарів. Окрім цього, особливу увагу приділяє технікам застосування стандартів, наприклад, у побудові інтерв'ю, радіо- або телесюжетів. Автор акцентує увагу на технічних особливостях роботи тележурналіста, зокрема на написанні текстів і сценаріїв для телебачення, особливості стилістичної побудови текстів, специфіку мовлення в ефірі. Еріх Фіхтелюс визначає кілька основних правил (чи стандартів) журналістики, а саме: актуальність і важливість інформації, конкретизація, естетика мовлення, винахідливість, нейтральність і потреба в постійному розвитку журналіста як особистості.

Ось як пише у передмові до видання сам автор: «Десять заповідей журналістики» – навчальний посібник, який містить не тільки чисто практичні поради про те, як працювати з новинами, але являють собою і теоретичне введення в професію журналіста. У книзі переважають розділи про техніку запису, інтерв'ю та монтажу, що чергуються з теоретичними роздумами про те, що таке новина, яку роль відіграє журналіст у сучасному демократичному суспільстві та як змінюється тиск з боку влади на медіальні інститути у наш час.

Рекомендації та стандарти тут отримали назву заповідей. «Перша заповідь журналістики – Працєю захоплено!»

Як зазначає автор, вона базується на тому, що журналіст має бути захоплений, зацікавлений у роботі. Репортер цікавиться всім, що відбувається навколо і прагне розібратися в подіях, щоб потім якнайповніше та професійніше розповісти про них своїй аудиторії. Те, про що він розповідає, повинно бути важливим, цікавим, динамічним і мати значущість для аудиторії.

Під другою заповіддю стоїть рекомендація повідомляти про важливі речі, події, процеси. Ті новини, які редакція відбирає для публікацій або видачі в ефір, мають допомагати громадянам розуміти процеси, що відбуваються в країні і у світі. Репортер не може дозволити собі вибирати легкі, приємні або сенсаційні новини, він повинен прагнути висвітлювати те, що має значущість для багатьох.

Також автор посібника радить працювати планомірно і на результат всієї журналістської команди. Для цього репортер має постійно бути в контакті зі своїми джерелами інформації, свого роду тримати під контролем той сегмент (тему, питання), за який відповідає, завжди прагнути до того, щоб джерело виступило відкрито, чітко обговорювати з джерелами умови передачі інформації, ніколи не розкривати джерела, критично ставитись до своїх джерел інформації, виховувати довіру до себе з боку джерел і берегти їх [25, 11].

Наступний принцип, який виділяє Фіхтелюс, «Будь конкретний», дуже близько межує зі стан-

дартами точності, достовірності, простоти інформації. Автор зазначає, що відомості, які отримує від нас аудиторія, повинні бути точними та перевіреними настільки, наскільки це можливо. А конкретні дані й деталі у новині завжди більше привертають увагу, ніж абстрактність. Тут Фіхтеліус детально аналізує роль зображення, «картинки», її відповідність тексту, однак вважає, що значення візуального ряду не варто переоцінювати: «Прагніть надавати кадрам можливість говорити за себе. Однак, будьте обережні з використанням занадто виразних зображень. Нерідко вони поглинають увагу глядача, відволікаючи його від змісту сюжету. Це явище прийнято називати «канібалізмом» кадрів. Кадри можуть бути настільки яскравими, емоційними або страшними, що глядач, приковуваючи погляд до них (або, навпаки, відвертаючись), втрачає інтерес до розповіді за кадром» [25, 20].

Також у праці зазначається, що надмірна кількість рухливих, часто мінливих кадрів або кадри, які не мають відношення до того, про що журналіст розповідає, заважають сприйняттю змісту. Має значення і обраний темп подачі матеріалу. Занадто інтенсивна розповідь за кадром без пауз і зупинок призводить найчастіше до того, що глядачеві складно встигнути зрозуміти зміст [25, 21].

У п'ятій заповіді автор говорить про важливість підготовки журналіста до інтерв'ю, обізнаності його в суспільних процесах та вміння коригувати перелік питань у процесі запису розмови.

Шоста заповідь журналістики «Не заважати розвитку подій!» перегукується зі стандартом відокремлення фактів від коментарів. Тут автор посібника детально описує, як саме оператор і журналіст мають вибудувати разом відеоряд на місці події, щоб він вийшов удалий. Достатньо ґрунтовно Фіхтеліус пояснює і стандарти використання стендапу в телерепортажі.

Також автор наголошує на тому, що журналіст не повинен заступати все, про що повідомляє, своєю персоною. Дозвольте своєму глядачеві/слухачеві побачити своїми очима, що відбувається, і почути, що говорять учасники тієї чи іншої події. Аудиторії набагато цікавіше побачити і почути автентичний матеріал, а не прокоментований репортером.

У сьомій заповіді «Берегти культуру мови» журналіст-практик радить дуже відповідально ставитися до мови матеріалу і дотримуватися стандартів телемовлення. Ці думки багато в чому збігаються і з думками українських дослідників про стандарт простоти мови у подачі інформації: «Складні поняття або неточні описи ускладнюють розуміння змісту. Порядок слів у реченнях повинен бути прямий, не слід використовувати інверсію або перенасичувати текст складними і складнопідрядними конструкціями. Побудова речень повинна бути простою, з чіткими логічними зв'язками». Тут же Фіхтеліус говорить і про утримання від коментарів, ра-

дить уникати оціночних висловлювань. «Використовуючи їх, ви вивішуєте ярлики. Репортер повинен знати й розуміти значення та оціночні характеристики слів, які він використовує» [25, 38].

У восьмій заповіді «Створювати нові версії!» йдеться про засоби монтажу, редагування, які б допомогли оновити теленовину, сюжет і подати їх в новому вигляді. Тут автор наводить багато прикладів із журналістського досвіду.

Ще один стандарт-заповідь, яку виділяє науковець, – «Бути нейтральним до наслідків!» – передбачає, що журналіст має нейтрально ставитись до факту, що хтось може виграти або постраждати від оприлюднення правдивої і значущої для громадськості новини.

Праця «Новинна журналістика» [26] Зігфріда Вайшенберга становить практичну та теоретичну цінність в аспекті вивчення європейських стандартів, оскільки, хоч і спирається на газетну новину, написана німецьким практиком і вченим, який тринадцять років працював тележурналістом і виклав свої спостереження та знання у кількох відомих проєктах, серед яких «Пишемо новини», «Журналістика та медіа: Довідник» [27]. Це стосується насамперед розділів «Стандарти новин» та «Новини і етика». Автор розглядає питання дотримання певних правил та стандартів виробництва новин як основу соціально відповідальної журналістики.

Як зазначає в передмові до видання В. Іванов, певні труднощі викликає те, що праця орієнтована на німецьких журналістів. Адже журналісти різних країн працюють у різних умовах, різна й історія розвитку журналістики. Та водночас варто відзначити, що німецька журналістика, як і українська, належить до континентальної моделі, що робить посібник професора З. Вайшенберга корисним не тільки для порівняльного журналістського аналізу, а й для практичної діяльності.

У праці зафіксовані загальні принципи та стандарти журналістики новин: «Новинна журналістика вирізняється порівняно простими правилами: *по-перше*, коментар повинен подаватися окремо від новин, *по-друге*, необхідно зважати на пірамідальну схему, згідно з якою новини подають залежно від важливості інформації» [26, 18].

Журналіст також пише, що «правила зображення новин не є незалежними від простору і часу». Тут виникає певний конфлікт спостереження за подіями у світі. «Спостереження спирається на розрізнення, яке спрямовує погляд на один бік явища, залишаючи поза увагою інший. Навіть, якщо і були вислухані обидві сторони («*audiatur et altera pars*»), як цього вимагають професійні правила об'єктивного висвітлення подій, новинна журналістика за визначенням залишається «однобічною».

Принцип об'єктивності – стандарт, про який автор говорить насамперед і який перегукується зі

стандартом відокремлення фактів від коментарів – означає, що журналісти повинні подавати якомога неупередженішу картину подій. Власні оцінки є неприпустимими, виклад повинен орієнтуватися на факти [26, 24].

У розділі «Стандарти новин» автор значну увагу приділяє роботі з джерелами інформації та виокремлює поняття «журналістського дослідження» як обов'язкового складника вироблення достовірної інформації. Таким чином, стосовно інформації використовується стандарт точності, стосовно джерела – надійності. Посилання на джерело є ознакою професійності журналіста і має свої особливості. Наприклад, у випадку, якщо різна інформація надійшла від кількох джерел, варто чітко це розділяти в матеріалі. Якщо відомості були надані компетентною і надійною особою, то це варто підкреслити. Особливо уважним щодо посилання на джерело треба бути тоді, коли подана інформація може потягти за собою правові наслідки.

Окремо З. Вайшенберг пише про стандарти подачі інформації про особу, що називає «ідентифікацією» людини. Ця ідентифікація має бути максимально точною та інформативною. При цьому автор виділяє також «абсолютних», які постійно викликають громадський інтерес, та «відносних сучасних особистостей історії», де перші не мають права ухилитися від повної ідентифікації в медіа-матеріалі. Імена підозрюваних у злочині за стандартами можна називати лише тоді, коли це сприятиме у розкритті злочину. Імена неповнолітніх підозрюваних не прийнято називати взагалі.

Як критерій стандарту актуальності новини автор ґрунтовно розглядає питання часових форм. Однак оскільки часи та залежні від них дієслівні форми в німецькій та українській мовах відрізняються, тут можна виокремити лише деякі актуальні зауваги. Автор підкреслює, що майбутній час краще не використовувати взагалі, у вступній частині матеріалу віддавати перевагу теперішньому часу.

Німецький дослідник не залишає поза увагою і питання мови та стилю новин, як чинника зрозумілості інформації та простоти її подачі. Зокрема автор акцентує на доборі коротких речень, що мають просту побудову. Однак такі конструкції не варто ставити одна за одною, оскільки такий стиль речень швидко набридає реципієнту. Автор радить не зловживати прикметниками та абстрактними іменниками, уникати дієслів із бюрократичним відтінком та коректно використовувати прийменники. Окремо автор звертає увагу на уніфікацію правопису, що певний час було актуально для німецьких ЗМІ та сьогодні порушується і в українській науці про мову медіа.

Український учений Сергій Квіт у своїй праці «Масові комунікації» акцентує увагу на західних та українських дослідженнях стандартів журналістики в цілому. Дослідник приділяє, з одного боку,

увагу специфіці роботи журналіста, стандартам та принципам його роботи, з іншого – українським медіареформам, журналістській освіті, новим медіа, глобалізації та іншим явищам у ЗМК [28].

Як зазначає науковець, появою професійних стандартів сучасна журналістика багато в чому завдячує Бі-Бі-Сі, яка першою стала працювати на засадах публічного мовлення і сформувала редакційні цінності, які лягли в основу європейських стандартів журналістики: правдивість і точність, безсторонність і багатоманітність точок зору, редакційна чесність і незалежність.

Проаналізувавши набутки журналістських стандартів західних редакцій та їх інтерпретацію українськими науковцями, С. Квіт дійшов висновку, що всі необхідні документи щодо стандартів, які були напрацьовані в Україні, виходячи з відповідних реалій, хоч і мають велике теоретичне, практичне журналістське і навіть політичне значення, але досі не знайшли практичного застосування та не спираються на власний досвід. Водночас відзначає, що професійні стандарти, чи наголоси, сучасної журналістики можуть змінюватися у контексті глобалізації, а також мають безпосередній взаємозв'язок з теорією вільної преси й теорією соціальної відповідальності, про яку також говорив З. Вайшенберг.

Український дослідник телебачення М. Недопитанський зазначає, що вдалими та професійними новини будуть завдяки наявності тематичної стратегії, спрямування якої має відповідати запитам і характеру цільової аудиторії; вичерпності, доступності й ексклюзивності інформації, що досягається не лише комунікативними, а й зображувальними засобами (відеоплан, деталь, інтер'єрне тло), етичності репортерства, від чого залежить авторитетність новин.

Науковець поряд зі стандартами теленовин розглядає питання хронометражу. Зазначає, що особливо часто українські репортери зловживають синхронами своїх героїв. «Кожен такий синхрон має містити в собі лише одну-дві ключові фрази. Решту стисло висловлює в тій чи іншій формі сам репортер» [29].

Стандарти збалансованості, достовірності та відокремлення фактів від коментарів автор підпорядковує питанню етики. Науковець наголошує на ретельності перевірки джерела інформації на надійність. Як зауважує автор, повідомляючи про подію з чужих слів, журналіст має перевірити її щонайменше з двох незалежних джерел. У випадку якщо це зробити не можливо, про це слід повідомити глядачів.

Збалансованість інформації М. Недопитанський вважає обов'язковим стандартом, який передбачає забезпечення можливості висловитися кожній стороні у конфліктному питанні. У випадку ж, якщо такої можливості немає, у програмі новин треба

озвучити причину, чому не вдалося отримати коментар іншої сторони та залишити право зробити це пізніше.

Окрім того, автор підкреслює, що у своїх повідомленнях журналісти повинні максимально уникати оціночної лексики та власної емоційності, допускаючи лише ретрансляцію емоцій учасників подій.

Практичні та теоретичні спостереження за дотриманням професійних стандартів на українському телебаченні стали матеріалом для укладення та видання підручників і посібників. Зокрема президент Академії української преси, яка регулярно відстежує дотримання журналістських принципів та стандартів у ЗМІ, професор В. Іванов та фахівець у галузі журналістської етики В. Сердюк у спільній праці «Журналістська етика» детально описують принципи журналістів та контроль за їх дотриманням на прикладі інформаційних кодексів України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, європейських країн [30].

Автор одного з найпопулярніших підручників із радіо- і тележурналістики в США М. Стівенс у своїй праці викладає весь процес виготовлення новин, починаючи зі збору інформації і закінчуючи випуском готових сюжетів у ефір, розглядає правила підготовки текстової та відеочастини матеріалу, вказує на всі суттєві помилки та дає поради журналістам-практикам.

М. Стівенс виокремлює такі стандарти, як важливість, цікавість, незвичайність, конфліктність, актуальність і близькість аудиторії. Також наголошує на об'єктивності, точності матеріалу та зрозумілості мови. Особливе значення фахівець надає стандарту важливості. При цьому зазначає, що деякі з цих стандартів мають вигляд законів і правил, інші залишаються справою честі [31, 308].

Німецький практик і теоретик Вальтер фон Ла Рош детально аналізує поняття новини, її основних складників та виділяє такі стандарти, як: актуальність, загальний інтерес, особливості побудови, зрозумілість, об'єктивність. Автор зазначає, що подання достовірної, конкретної інформації важливіше та складніше від висловлювання власного погляду журналістом, тому головну увагу журналіст приділяє інформаційним жанрам і новинам зокрема.

Однак правила та критерії, описані вченим, не стосуються певного виду ЗМК, а є загальними для матеріалів різних медіа, оскільки автор вважає, що якість журналістики має бути однаковою незалежно від масштабності та різновиду медіаканалу [32, 10].

Одним із найновіших та найгрунтовніших українських досліджень є робота Ігоря Куляса і Олександра Макаренка «Ефективне виробництво теленовин: стандарти професійного мовлення, професійна етика журналіста-інформаційника» [10], де розглядаються базові поняття інформаційної журналістики. Зокрема стандарти інформаційного мовлення та етичні засади професії журналіста. На

реальних прикладах з практики західної журналістики і з часів становлення новітньої української інформаційної журналістики автори аргументують ключові засади роботи журналіста-новинника.

У передмові до видання автори чітко акцентують на тому, що праця з'явилася як результат тренування і опрацювання практичного досвіду журналістських редакцій.

Ще однією особливістю праці і причиною відбору для нашого аналізу є акцентування на тому, що матеріали для посібника були зібрані в редакціях переважно електронних ЗМІ – радіо та телебачення.

У посібнику розглядаються базові поняття інформаційної журналістики: стандарти інформаційного мовлення та етичні засади професії журналіста. На реальних прикладах із практики західної журналістики і з часів становлення новітньої української інформаційної журналістики автори аргументують ключові засади роботи журналіста-новинника.

«Усе, що ви знайдете в цій книжці, – є якісним узагальненням досвіду різних журналістів, редакцій і країн. Тут і велика школа західної журналістики, і набутки власної практичної роботи авторів в українських телекомпаніях» [10, 5].

Стандарт оперативності інформації автори розглядають як один із найважливіших для журналіста-новинника. Зазначається, як слід розуміти поняття оперативності в новинній журналістиці: стандарт оперативності означає, що будь-яка інформація має бути подана в найближчому ефірному випуску новин у якнайдосконалішому форматі. Авторі аналізують приклади недотримання стандарту. До них зараховують неоперативну подачу інформації та імітацію оперативності – коли за допомогою лексики, міміки, жестів ведучого чи репортера навмисно імітується «свіжість» новини, яка насправді відбулася набагато раніше.

Стандарт точності подачі інформації, як зазначають автори, має кілька складників-критеріїв:

1. Відповідність сказаного в новинах реальним фактам. Відповідальність за дотримання цього стандарту має нести репортер, який здобуває первинну інформацію. Неправильно покладатися на те, що редактор виправить усі помилки. Якщо ж немає доступу до первинного джерела інформації завжди слід перевірити відомості за кількома джерелами.

2. Точність передачі суб'єктивних думок людей. Монтаж телематеріалу (безпосереднього синхронного) не повинен спотворювати думку людини. Якщо слова інтерв'юованого передають цитатою, вона має бути максимально повною».

3. «Картинка» не повинна бути спотворена. Не варто використовувати фільтри та спецефекти, зловживати архівним відео. За стандартом, архівне зображення можна використовувати тоді, коли подається фонові інформація про подію, що від-

булася в минулому, або ж тоді, коли треба показати особу чи об'єкт, який фізично не можна відзняти сьогодні. Архівне відео в обох випадках обов'язково титрується, текст має відповідати зображенню. Автори акцентують увагу на тому, що саме текст має підлаштовуватися під відео. В українських же редакціях це правило діє навпаки. Зображення без інтершуму автори визначають як порушення стандарту точності.

4. **Перевірка даних.** Імена, назви, цифри, виключні поняття потребують особливо ретельної перевірки.

Стандарт вичерпності (повноти) потребує у кожному матеріалі відповісти на основні запитання, які розкривають суть новини, викласти всі вагомі деталі й важливі контексти, подати повноцінну картинку з місця події, пояснити цифри і подати всю необхідну інформацію.

Баланс думок як один із головних стандартів автори посібника розглядають дуже детально і наголошують на його важливості. Автори праці наводять приклади збалансованості / незбалансованості інформації та рекомендації, як досягти потрібної різносторонності, як уникнути відмови від власного коментаря. Цього стандарту радять дотримуватися навіть тоді, коли відкритого конфлікту немає. Стандарт збалансованості включає в себе подачу офіційної та альтернативної інформації, правильне використання соціологічних та бліц-опитувань.

Стандарт відокремлення фактів від коментарів стосується мовлення репортера та ведучого інформаційної програми загалом і теленовін зокрема. Суть цього стандарту автори вкладають у таку формулу: висловлювати свої думки, оцінки можуть лише ті люди, які є учасниками події, або ті, хто є експертами з конкретного питання. Журналіст і ведучий не є ні першим, ні другим.

Норму достовірності Куляс та Макаренко визначають як упевненість репортера в авторитетності, надійності джерела інформації та чітко й недвозначно повідомляє про це джерело глядачам. Тут автори звертають увагу на глобальну мережу, яка часто вводить в оману, та радять уникати «анонімних» джерел інформації [10, 57].

Простота подачі інформації у теленовінах особливо важлива, оскільки телесюжет має невеликий хронометраж. Як зазначають автори посібника, для якомога простішої подачі слід досягнути статичної картини, простої та зрозумілої мови, спрощення і пояснення цифр шляхом порівняння, уникнення синонімічних рядів. Усі спостереження автори посібника ілюструють прикладами з реально-го журналістського досвіду.

Питання формування та розвитку стандартів журналістики, трансформації західних, європейських в українському телевізійному просторі розглядаються в умовах вирішення основних науко-

вих проблем та є актуальними як складники загальних процесів глобалізації. Безумовним підсумком вирішення цих питань є вдосконалення стратегії розвитку тележурналістики як виробництва в цілому, якості медіапродуктів зокрема.

Аналіз праць українських та європейських науковців та журналістів-практиків показав, що єдиного підходу до тлумачення поняття стандартів тележурналістики, теленовін немає, та дозволив виокремити певні переваги й недоліки практичних посібників.

Загалом, як відзначають українські науковці, в національному телепросторі європейські стандарти журналістики в інформаційних програмах остаточно ще не утвердилися. Як показує проведений та опублікований ґрунтовний аналіз новин українських редакцій Ігоря Куляса та Олександра Макаренка, систематичні порушення цих стандартів свідчать про неусталеність норм та принципів. Це пов'язують насамперед із тим, що діяльність українських журналістів зумовлюється не стільки професійними нормами, скільки жорсткою залежністю від власника медіа каналу, а той у свою чергу цілком залежний від владних структур, зокрема силових і контролюючих органів. При цьому все одно таки спостерігається тенденція до поступового вироблення в українських інформаційних теле-редакцій певних обов'язкових норм, принципів, стандартів. Про це свідчить наявність певних внутрішніх професійних та етичних кодексів, котрих журналісти намагаються дотримуватися в межах власних редакцій, а також конкуренція, що сприяє удосконаленню рівня професійності інформаційних редакцій українських телеканалів.

1. *Гоян В.* Типові та жанрові особливості інформаційної телепрограми : посіб. для студ. / В. Гоян ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2001. – 52 с.

2. *Гоян В.* Ведучий телепрограм : метод. реком. до нормат. курсу / уклад. В. В. Гоян ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2002. – 25 с.

3. *Дончик В.* Мова не винна: (Про суржик, двомовність і грамотність на українському ТБ) // Слово і час. – 2001. – № 2. – С. 68–77

4. *Єлісовенко Ю.* Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці // Стиль і текст. – 2001. – Вип. 2. – С. 168–175.

5. *Пономарів О.* Культура слова: мовностилістичні поради : навч. посіб. / Олександр Пономарів. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.

6. *Федорчук Л.* Ведучий інформаційних програм на Українському ТБ: особливості діалогу з глядачем // Наукові записки Інституту журналістики. – 2002. – Т. 7. – С. 120–121.

7. *Федорчук Л.* Мовна політика українських телеканалів, або «Чого ж нас навчає телеекран?» [Електронний ресурс]. – URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1007>.

8. Шаповал Ю. Телевізійна публіцистика: Методологія, методи, майстерність / Ю. Шаповал. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 233 с.

9. Журналістська педагогіка в контексті Болонського процесу : навч.-метод. посіб. / упоряд.: А. І. Мамалига, Ю. П. Єлісовенко ; за заг. ред. В. В. Різуна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 608 с.

10. Куляс І. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника : практич. посіб. / Ігор Куляс, Олександр Макарєнко. – К. : МГО Інтерньюз Україна, 2006. – 120 с.

11. Лігачова Н. Телебачення спецоперацій. Маніпулятивні технології в інформаційно-аналітичних програмах українського телебачення: моніторинг, методи визначення та засоби протидії. Рекомендації щодо принципів відкритої редакційної політики телеканалів / Н. Л. Лігачова, С. М. Черненко, В. Ф. Іванов. – К. : Телекритика, 2003. – 266 с.

12. Смирнов С. Маніпуляція свідомістю-2 / С. Смирнов. – М. : Ексмо ; Алгоритм, 2009. – 528 с.

13. Кара-Мурза С. Маніпуляція свідомістю / С. Кара-Мурза. – М. : Ексмо, 2010. – 864 с.

14. Присяжнюк М. Прийоми маніпулювання свідомістю людей через засоби масової комунікації [Електронний ресурс] / Микола Присяжнюк // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони – 2008. – № 1. – URL: http://kobzar1814.blogspot.com/2011/04/blog-post_29.html.

15. Кретов Б. И. Средства массовой коммуникации – элемент политической системы общества [Електронний ресурс] // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 1. – С. 101–115.

16. Федорів Т. Випуск теленовін: головні інструменти верстки [Електронний ресурс]. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1259>.

17. Теленков Д. Особливості телевізійної верстки новин [Електронний ресурс]. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2349>.

18. Агапова Л. Телевизионные выпуски новостей. Региональная специфика (на прим. телеканал. Оренбург. обл.) / Л. Агапова. – М. : ИПКРТИР, 2004. – 78 с.

19. Засади редакційної політики інформаційних редакцій Суспільного (громадського) мовлення України [Електронний ресурс] // Телекритика [сайт]. – URL:

<http://www.telekritika.ua/suspilne-movlennya/2005-03-29/5578>.

20. Лазутина Г. Профессиональная этика журналиста : учеб. пособ. для студ. вузов / Г. Лазутина. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 240 с.

21. Андрищенко М. Іміджеві імперативи українського телебачення : монографія / М. Андрищенко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Щек, 2008. – 216 с.

22. Яковець А. Телевізійна журналістика: теорія і практика / А. В. Яковець. – К. : Києво-Могилянська акад., 2006. – 268 с.

23. Журналистам от журналистов : пособ. для журналист. [Електронний ресурс]. – URL: http://www.britishcouncil.org/from_journalists_to_journalists_rus.pdf.

24. Професійні стандарти соціальної комунікації [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.youtube.com/watch>.

25. Фихтелиус Э. Новости. Сложное искусство работы с информацией / Эрих Фихтелиус. – М. : Медиа-Мир, 2008. – 200 с.

26. Вайшенберг З. Новинна журналістика : навч. посіб. : стандарти якості журналіст. практики / З. Вайшенберг, Ю. Ракерс ; пер. з нім. В. Климченко, А. Баканов. – К. : АУП ; ЦВП, 2004. – 262 с.

27. Вайшенберг З. Журналістика та медіа : довідник / Зігфрід Вайшенберг, Ганс Й. Кляйнштойбер, Бернгард Пьорксен ; пер. з нім. П. Демешко, К. Макєєв ; за заг. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. – К. : ЦВП ; АУП, 2011. – 529 с.

28. Квіт С. Масові комунікації / Сергій Квіт. – К. : Києво-Могилянська акад., 2006. – 251 с.

29. Недопитанський М. Технологія новин [Електронний ресурс] / М. І. Недопитанський. – URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1459>.

30. Іванов В. Журналістська етика : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Валерій Іванов, Володимир Сердюк. – 2-е вид., випр. – К. : Вища школа, 2007. – 231 с.

31. Стівенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / Мітчел Стівенс ; пер. з англ. Н. Єгоровець. – К. : Києво-Могилянська акад., 2008. – 407 с.

32. Вальтер фон Ла Рош. Вступ до практичної журналістики : навч. посіб. / Вальтер фон Ла Рош / пер. з нім. В. Климченко, А. Баканов; за заг. ред. В. Ф. Іванова, А. Коль. – К. : АУП, 2005. – 229 с.

Подано до редакції 25. 11. 2012 р.

Soroka Viktor.

The European standards of television journalism: review of scientific and practical experiences.

This paper reviews the most important concepts of TV news standards and analyses the scientific and practical achievements in the sphere of solution to a question of improvement of the European rules, regulations and standards on the Ukrainian television.

Keywords: standards of television journalism, rules and principles, norms.

Сорока В. М.

Европейские стандарты тележурналистики: обзор научных и практических приобретений.

Работа посвящена обзору значимых концептов стандартов теленовостей, анализу научных и практических достижений в сфере решений вопроса утверждения европейских правил, норм, стандартов на украинском телевидении.

Ключевые слова: стандарты тележурналистики, правила и принципы, нормы.

